

Brott mot knivlagen

– efter lagändringen den 1 juli 2022

Rättslig vägledning 2022:21
Utvecklingscentrum
Juli 2022
Uppdaterad november 2022

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Allmänt om knivlagen.....	4
2.1	Bestämmelsernas innehåll.....	4
2.2	Om uppsåt, oaktsamhet och normalstraff vid brott av normalgraden.....	5
3	Grovt brott mot knivlagen	7
3.1	Allmänt om grovt brott mot knivlagen	7
3.2	Föremålet har innehafts i ett sammanhang där det kan befaras komma till användning vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person.....	7
3.3	Föremålet varit av särskilt farlig beskaffenhet	8
3.4	Innehavet avsett flera föremål	8
3.5	Gärningen på annat sätt varit av särskilt farlig art.....	8
3.6	Påföljdsval och konkurrens.....	9
4	Rättsfall avseende grovt brott mot knivlagen före den 1 juli 2022	10
4.1	Allmänt om rättsfallen	10
4.2	Avgörande från Högsta domstolen.....	10
4.3	Avgöranden från hovrätterna.....	11

1 Inledning

Den 1 juli 2022 skärptes straffen för brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (i fortsättningen knivlagen) samtidigt som det infördes särskilda kvalifikationsgrunder för grovt brott mot knivlagen. I denna rättsliga vägledning (RäV) kommer detta att redogöras för på ett kortfattat sätt.

RäV:en innehåller också en kort allmän beskrivning av reglerna i knivlagen och avslutas med en rättsfallsgenomgång.

Syftet med RäV:en är att belysa när ett brott är att bedöma som grovt och att brottets art – oavsett om det är fråga om ett grovt brott eller en allvarligare form av normalgradsbrott – många gånger bör motivera att påföljden bestäms till fängelse oavsett straffvärde eller tidigare brottslighet.

Uppdatering november 2022

Den här rättsliga vägledningen kompletterades kort efter utgivningen med en uppfattning om vad som enligt Utvecklingscentrum är en lämplig påföljd för normalfall av uppsåtliga brott mot knivlagen. Den uppfattningen har fått ett blandat mottagande vid domstolarna och Utvecklingscentrum har därför valt att istället peka på de skilda synsätt som här är möjliga, liksom på omständigheter som särskilt kan motivera ett straffvärde på fängelsenivån, se närmare avsnitt 2.2.

2 Allmänt om knivlagen

2.1 Bestämmelsernas innehåll

Enligt 1 § knivlagen får följande föremål inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieutbildning bedrivs eller i fordon på allmän plats:

- knivar
- andra stick- och skärvapen och
- andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa.

Till knivar räknas bl.a. slidknivar, dolkar och springknivar, men även arbets- och sportknivar. Bajonetter och skarpslipade sablar utgör exempel på andra stick- och skärvapen. Andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa kan vara batonger, karatepinnar, precisionsslangbågar m.m.¹ Andra föremål kan även vara sådana vapen som är tillverkade före år 1890 och därför undantas från vapenlagen.²

Förbudet mot innehav på allmän plats gäller inte om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för en viss tjänst eller om innehavets annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är befogat. Med andra befogade innehav avses sådana innehav som framstår som naturliga och rimliga i samhället, t.ex. arbetsredskap som medförs av hantverkare, liksom knivar som jägare, scouter eller annat friluftsfolk har med sig.³

Stickvapen eller knivar som är konstruerade så att klingan eller bladet snabbt kan fällas eller skjutas ut ur sitt skaft (springstiletter eller springknivar) får inte innehas av personer under 21 år.

I 2 § knivlagen finns en bestämmelse som förbjuder försäljning av vissa gatustridsvapen och springstiletter och springknivar till personer under 21 år samt att sådana föremål saluhålls. Med saluhållande avses att bjuda ut varan till försäljning t.ex. genom annonsering eller exponering i skyltfönster.⁴

Innehas knivar eller andra föremål i strid med bestämmelserna ovan döms för brott mot knivlagen.

¹ Prop. 1987/88:98 s. 10, 14 och 17 och prop. 1989/90:129 s. 15 och 20.

² Se RH 2000:81.

³ Prop. 1987/88:98 s. 16 och prop. 1989/90:129 s. 12 och 22.

⁴ Berg, knivlagen 2 §, Karnov [JUNO], besökt 2022-06-07.

2.2 Om uppsåt, oaktsamhet och normalstraff vid brott av normalgraden

Före den 1 juli 2022 gällde att den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bröt mot 1 och 2 §§ dömdes till böter eller fängelse i högst sex månader. Från och med den 1 juli 2022 har straffet skärpts för uppsåtliga brott mot knivlagen.

Numera ska den som uppsåtligen innehar kniv i strid mot knivlagen dömas till böter eller fängelse i högst ett år och om gärningen har begåtts av oaktsamhet döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Det innebär i praktiken att åklagare måste ta ställning till om gärningen begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet.

Före lagändringen var normalstraffet för ett knivbrott begånget uppsåtligen eller av oaktsamhet 50 dagsböter.⁵ Eftersom straffskalan för **oaktsamma brott** är oförändrad är det vår uppfattning att det oaktsamma knivbrottet ligger kvar på de nivåer som gällde innan lagändringen, dvs. **50 dagsböter**.

Frågan är vilket straff ett **uppsåtligt brott av normalgraden** bör föranleda. Eftersom lagstiftningen är helt ny finns det ingen tydlig överrättspraxis som kan ge vägledning.

Förarbetsuttalandena är inte entydiga. Det går utifrån dessa att argumentera för att avsikten är att påföljden för ett normalbrott ska höjas markant. Å andra sidan finns det uttalanden som tyder på att påföljden avses skärpas endast för de allvarigare fallen av normalbrott. Utvecklingscentrum drar för egen del slutsatsen att lagstiftarens mening är att synen på knivbrott ska skärpas generellt.

Praxis har kommit att utvecklas på ett långt ifrån enhetligt sätt. Det finns exempel på tingsrätter som för uppsåtliga brott bestämt påföljden

- a) enligt tidigare praxis till 50 dagsböter,
- b) till 100 dagsböter i enlighet med vad Utvecklingscentrum tidigare har gett uttryck för, men även
- c) till fängelse eller – när förutsättningar för det har förelegat – till villkorlig dom i förening med dagsböter.

Frågan om vad som ska vara ett normalstraff för uppsåtliga, inte grova, brott mot knivlagen behöver därför besvaras i praxis. I den mån det har varit lagstiftarens avsikt att sådana gärningar är straffvärda på fängelsenivån, är det inte en uppgift för åklagarväsendet att motverka att den avsikten får genomslag.

Utvecklingscentrum pekar därför på möjligheterna för åklagare att argumentera för en betydligt strängare påföljd än ett högt antal dagsböter, i vart fall när det föreligger en eller flera försvårande omständigheter som inte

⁵ RäV 2021:21 Normalstraff för vissa bötesbrott – stöd vid strafföreläggande.

fullt motsvarar eller uppfyller kvalifikationsgrunderna för det grova brottet (se även avsnitt 3.6 när det gäller påföljdsval och fråga om artbrott). Som exempel på sådana omständigheter kan nämnas att kniven eller det farliga föremålet innehafts på en offentlig plats där det typiskt sett vistas många personer, även om så inte är fallet just vid gärningstillfället. Vidare kan det handla om att kniven eller det farliga föremålet saknar eller har ett begränsat legalt användningsområde, exempelvis en s.k. överlevnadskniv. Även det faktum att gärningspersonen vid gärningen varit påverkad av alkohol, narkotika eller andra till effekt liknande preparat kan vara en sådan omständighet.

Fram till dess att domstolarna genom avgöranden har gett besked om sin syn på straffvärdet för uppsåtliga brott bör åklagarna avstå från att utfärda straff-föreläggande för sådana brott.

3 Grovt brott mot knivlagen

3.1 Allmänt om grovt brott mot knivlagen

Sedan den 1 juli 2022 gäller att om brott mot knivlagen är uppsåtligt och grovt döms till fängelse lägst sex månader och högst två år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om

1. föremålet har innehafts i ett sammanhang där det kan befaras komma till användning vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person,
2. föremålet varit av särskilt farlig beskaffenhet,
3. innehavet, överlåtelsen eller saluhållandet avsett flera föremål eller
4. gärningen på annat sätt har varit av särskilt farlig art.

Uppräkningen av omständigheter är inte uttömmande och frågan om brottet är grovt ska alltid göras med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

3.2 Föremålet har innehafts i ett sammanhang där det kan befaras komma till användning vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person

Det som träffas av kvalifikationsgrunden är att det farliga föremålet innehafts i ett sammanhang där föremålet kunde befaras komma till brottslig användning. I förarbetena lyfter regeringen fram vissa platser, lokaler eller miljöer där risken för våldsanvändning är högre. Det kan handla om platser där kriminell verksamhet bedrivs men även om andra sammanhang där risken för våldsanvändning generellt sett är högre, t.ex. lokaler där det förekommer bruk av alkohol och narkotika eller där många människor vistas.⁶

För att kvalifikationsgrunden ska tillämpas bör det enligt regeringen inte krävas någon konkret fara för att föremålet i det enskilda fallet ska komma till brottslig användning. Det räcker att föremålet innehafts i ett sammanhang där det typiskt sett finns en sådan risk.⁷ Med brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person avses gärningar som innefattar våldsanvändning och hot. I förarbetena nämns bl.a. misshandel, olaga hot,

⁶ Prop. 2021/22:192 s. 16 och 24.

⁷ Prop. 2021/22:192 s. 24.

rån och våld eller hot mot tjänsteman. Rena förmögenhetsbrott omfattas dock inte.⁸

3.3 Föremålet varit av särskilt farlig beskaffenhet

Kvalifikationsgrunden har införts med förebild i vapenlagen. Det som ska bedömas är om föremålet utifrån dess potentiella effekt vid brottslig användning, konstruktion eller utformning varit av särskilt farlig beskaffenhet. Som exempel på föremål som omfattas av kvalifikationsgrunden nämns i förarbetena svärd, yxor och macheter men även föremål som omfattas av saluhållandeförbudet i 2 § knivlagen såsom springstiletter, springknivar och andra gatustridsvapen. Även föremål som är konstruerade för att vara lätta att dölja kan omfattas.⁹

3.4 Innehavet avsett flera föremål

Redan tidigare har mängden föremål varit en omständighet som i praxis beaktats vid bedömningen av om ett brott ska vara grovt. Med flera föremål avses minst två föremål. Hur många föremål som krävs för att brottet ska vara grovt beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Ju farligare föremål desto mindre antal krävs för att brottet ska anses som grovt.¹⁰

3.5 Gärningen på annat sätt varit av särskilt farlig art

Den sista kvalifikationsgrunden avser att täcka in sådana situationer där gärningen på annat sätt än ovan varit av särskilt farlig art. Vad som avses är faktorer som kan öka risken för föremålets brottsliga användning. Det kan handla om faktorer som hänför sig till den som innehar föremålet. Att en gärningsperson är påverkad av alkohol, narkotika eller anabola steroider kan vara en sådan omständighet. Det kan också vara att innehavaren ingår i en kriminell miljö eller kriminell gruppering. Att en gärningsperson tidigare visat sig beredd att ta till våld kan också vara relevant. Det kan t.ex. handla om att gärningspersonen tidigare är dömd för brott mot någons liv, hälsa eller trygghet till person. Gärningspersonens motiv kan också vägas in. Innehav i våldsanvändningssyfte eller självförsvarssyfte kan göra brottet grovt. Också förhållanden som inte direkt tar sikte på brottslig användning men som ändå får anses innebära att gärningen är av farlig art omfattas, t.ex. om åtgärder vidtagits för att föremålet ska kunna bäras dolt eller vara lättillgängligt.

⁸ Prop. 2021/22:192 s. 25.

⁹ Prop. 2021/22:192 s. 25.

¹⁰ Prop. 2021/22:192 s.25.

Vidare bör enligt förarbetena en gärning normalt sett anses som särskilt farlig och bedömas som grov om gärningen skett på en brottsutsatt plats eller en plats som framstår som särskilt skyddsvärd. Med brottsutsatt plats menas ett torg, en gågata eller liknande plats där det finns problem med brottslighet. Särskilt skyddsvärda platser kan vara skolor men också lokaler med samhällsviktig verksamhet dit allmänheten har tillträde, t.ex. entréer på sjukhus.¹¹

3.6 Påföljdsval och konkurrens

Enligt tidigare praxis har inte grovt brott mot knivlagen ansetts vara ett artbrott. I förarbetena till förändringarna i knivlagen uttalar regeringen att brottets art många gånger bör motivera att påföljden bestäms till fängelse även om inte straffvärdet eller tidigare brottslighet skulle tala för det. Utgångspunkten gäller inte enbart vid grova brott utan även allvarigare former av normalgradsbrott. Vad som krävs för att brottets art ska föranleda en frihetsberövande påföljd måste avgöras från omständigheterna i det enskilda fallet och utrymmet att döma till annan påföljd än fängelse är i allmänhet större vid allvarliga normalgradsbrott än vid grova brott.¹² Enligt regeringens bedömning medför den strängare straffskalan att det oftare kommer att bli aktuellt att döma i konkurrens med andra brott såsom bl.a. misshandel och olaga hot.

¹¹ Prop. 2021/22:192 s. 26.

¹² Prop. 2021/22:192 s. 20.

4 Rättsfall avseende grovt brott mot knivlagen före den 1 juli 2022

4.1 Allmänt om rättsfallen

De rättsfall som refereras nedan är samtliga meddelade innan lagändringen den 1 juli 2022 varför de inte längre ger någon vägledning i påföljdshänseende. Däremot ger de vägledning kring vilka omständigheter som domstolarna tagit hänsyn till när de bedömt ett brott mot knivlagen som grovt. De omständigheter som domstolarna fäst vikt vid är sådana omständigheter som idag omfattas av de särskilda kvalifikationsgrunderna, varför det fortfarande finns ett värde i att redogöra för rättsfallen. *I samtliga nedan refererade avgöranden har domstolarna bedömt brottet mot knivlagen som grovt.*

4.2 Avgörande från Högsta domstolen

Högsta domstolen prövade i avgörandet "*Knivinhavet i skolan*" NJA 2020 s. 778 frågan om ett knivinhav på en skola skulle rubriceras som grovt brott. Gymnasieeleven GB hade på sin skola innehaft två knivar och ett järnrör. Knivarna bars dolda och lättillgängliga, medan järnröret låg i hans elevskåp. Av orosanmälningar från polisen framgick att GB hade kopplingar till våldsbejakande miljöer. Han hade också varit inblandad i bråk med andra elever dagen före gärningen. Enligt Högsta domstolen är gärningens farlighet central för gradindelning och straffvärdesbedömning. Högsta domstolen påpekade särskilt att det vid knivinhav, liksom vid innehav av vapen, är fråga om en typiserad farlighet av abstrakt slag. Allvaret i gärningen är alltså inte, enligt Högsta domstolen, beroende av förekomsten av en konkret fara. Om innehavet sker i en situation där det förekommer konkret fara för brott mot liv eller hälsa kan istället ansvar för förberedelsebrott bli aktuellt. Gärningens allvar påverkas också av det sammanhang i vilket innehavet sker och om det rör sig om innehav på särskilt brottsutsatta eller skyddsvärda platser. En skola under skoltid är enligt Högsta domstolen en särskilt skyddsvärd plats. Även föremåls antal och karaktär och vad som framkommit om gärningspersonens motiv kan ha betydelse för bedömningen. Det förhållande att en kniv innehas i självförsvarssyfte kan tyda på en beredvillighet att låta kniven komma till användning och är typiskt sett något som ger anledning att se allvarligare på innehavet. Vid en helhetsbedömning i det aktuella fallet ansåg Högsta domstolen att gärningen skulle rubriceras som grovt brott.

4.3 Avgöranden från hovrätterna

Hovrätten för Västra Sverige den 4 december 2020 (B 1504-20): ABS hade innehaft tre knivar (två moraknivar och en filékniv) på allmän plats. ABS hade för ingripande polis uppgett att ett av syftena med innehavet var att kunna försvara sig själv. En av knivarna förvarades i byxlinningen och var snabbt tillgänglig. ABS var påverkad av narkotika och befann sig på Hjalmar Brantingplatsen i Göteborg som är en av de mest brottsutsatta platserna i Göteborg, där det också rör sig många människor. Mot den bakgrunden innebar ABS innehav typiskt sett en risk för allvarlig brottslighet. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och dömde för grovt brott mot knivlagen.

Svea hovrätt den 15 december 2020 (B 10543-20): DN hade innehaft två knivar, båda placerade så att de var lättillgängliga. En machete hade förvarats i byxlinningen och var särskilt snabbt åtkomlig. Syftet med innehavet var självförsvar då DN hade många ovänner i Södertälje. DN var vidare berusad på en plats där en större mängd människor befann sig. Förhållandena var sådana att det funnits en hög risk för att knivarna skulle komma till brottslig användning. Hovrätten ändrade därför tingsrättens dom och dömde DN för grovt brott mot knivlagen.

Hovrätten för Övre Norrland den 22 december 2020 (B 1080-20): CW hade burit en springstilettniv på allmän plats lättillgänglig i en byxficka. Det framkom att han mottagit hot och att det kan ha varit en förklaring till att han bar kniven på sig. Han hade utöver kniven en inte ringa mängd narkotika på sig och en större mängd narkotika i sin bostad. Hovrätten fann sammantaget att dessa omständigheter inneburit en mycket hög abstrakt fara för att kniven skulle komma till användning vid brott mot liv eller hälsa varför brottet var att anse som grovt.

Hovrätten för Västra Sverige den 15 januari 2021 (B 6047-20): Hovrätten bedömde brottet som grovt eftersom det fanns en betydande abstrakt risk för andras liv eller hälsa. Det framkom att RN varit på platsen eftersom han var arg på en person och att han inte var främmande för att använda kniv i brottsligt syfte. Han var dessutom narkotikapåverkad vilket enligt hovrätten måste antas ha ökat risken för impulsiv och farlig användning av kniven.

Hovrätten för Övre Norrland den 25 mars 2021 (B 125-21): Hovrätten delade tingsrättens bedömning. Tingsrätten dömde den 29 januari 2021 för grovt brott mot knivlagen eftersom PO innehaft en machete i de centrala delarna av Umeå. Kniven var särskilt farlig och placerad dold på ett lättillgängligt sätt. PO hade uppgett att kniven skulle användas till självförsvar.

Hovrätten över Skåne och Blekinge den 29 mars 2021 (B 444-21): MA dömdes för mordförsök genom att knivhugga målsäganden i ryggen. Hovrätten dömde även för grovt brott mot knivlagen eftersom kniven kommit till användning vid ett allvarligt våldsbrott. Angående frågan om konkurrens uttalade hovrätten att brott mot knivlagen normalt sett inte konsumeras av

andra brott, eventuellt undantaget de situationer där det förra brottet beaktas vid brottsrubricering eller påföljdsbedömning.

Svea hovrätt den 24 maj 2021 (B 5810-20): JS hade i berusat tillstånd innehaft två större knivar i Gnesta natten mellan lördag och söndag. Han hade enligt egen uppgift knivarna för att skrämma några personer som tidigare hade angripit honom. Mot den bakgrunden fanns det en särskild risk för att knivarna skulle komma till användning och brottet att bedöma som grovt.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN